

Barbara Bujanowicz-Haraś*

**STOPIEŃ ZRÓŻNICOWANIA TERYTORIALNEGO ROZWOJU
ROLNICTWA PRZYJAZNEGO ŚRODOWISKU NATURALNEMU
W POLSCE**

**DIFFERENTIATION DEGREE OF ENVIRONMENT FRIENDLY
AGRICULTURE'S TERRITORIAL DEVELOPMENT IN POLAND**

Słowa kluczowe: ekologiczna produkcja rolnicza, zróżnicowanie przestrzenne, warunki przyrodnicze, wsparcie finansowe.

Key words: organic agricultural production, spatial differentiation, environmental conditions, financial support.

The methods of agriculture activity management have great impact on natural environment both positive one and also negative one. An environment protection integration with productive function of rural areas is a chance to reduce eco-systems degradation what positively influences sustainable development conception adaptation. Model of ecological farming is considered to be one of the basic elements of sustainable development of rural areas. This paper presents ecological farming development in Poland regarding regions. Chief Inspectorate of Agree-Food Products Quality as well as Central Statistical Office were data source. An analysis was done basing upon adequate literature. Presentation of results was realized using tabular statistic method as well as the graphic one.

1.WPROWADZENIE

Sposób prowadzenia działalności rolniczej wywołuje skutki środowiskowe o charakterze zarówno pozytywnym, jak i niekorzystnym. Konsekwencją działania zespołu ujemnych zjawisk powodowanych przez rolnictwo jest degradacja i zubożenie środowiska przyrodniczego w wyniku zanieczyszczania wód, gleby, powietrza i zmiany stosunków wod-

* **Dr inż. Barbara Bujanowicz-Haraś – Katedra Ekonomii i Zarządzania, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin; tel.: 81 461 00 61 w. 157; e-mail:barbara.bujanowicz-haras@up.lublin.pl**

nych, a także ograniczania bioróżnorodności oraz niekorzystnych zmianach w krajobrazie. Współcześnie szansą na ograniczenie nadmiernej ingerencji w procesy przyrodnicze, zachowanie zasobów i walorów środowiska oraz tradycyjnego krajobrazu rolniczego jest integrowanie ochrony środowiska z funkcją produkcyjną na obszarach wiejskich, co sprzyja urzeczywistnieniu koncepcji zrównoważonego i wielofunkcyjnego rozwoju rolnictwa oraz obszarów wiejskich i czyni tę koncepcję bardziej realną.

Poszczególne systemy rolnicze w różnym zakresie korespondują z zasadami trwałego zrównoważonego rozwoju. Za jeden z podstawowych elementów zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich uważane jest rolnictwo ekologiczne.

Produkcja ekologiczna jest ogólnym systemem zarządzania gospodarstwem i produkcji żywności, który łączy najkorzystniejsze dla środowiska praktyki, wysoki stopień bioróżnorodności, ochronę zasobów naturalnych oraz stosowanie wysokich standardów dotyczących dobrostanu zwierząt. Ekologiczna metoda produkcji dostarcza wyrobów wytwarzanych przy wykorzystywaniu naturalnych substancji i naturalnych procesów, spełniając wymagania określonej grupy konsumentów [Rozporządzenie... 2007].

Gospodarowanie zgodne z wymogami systemu rolnictwa ekologicznego preferuje utrzymanie i wzbogacanie żyzności gleby, wyklucza stosowanie nawozów przemysłowych, środków ochrony roślin oraz syntetycznych dodatków do pasz. Produkcja odbywa się w zamkniętym obiegu: gleba – roślina – zwierzę, przy zachowaniu podstawowej zasady rolnictwa ekologicznego, jaką jest osiągnięcie równowagi paszowo-nawozowej [Grykień 2010]. Taka forma gospodarowania nie prowadzi do zakłóceń równowagi ekologicznej w ekosystemach [Zimny 2007]. To typ rolnictwa zrównoważonego pod względem ekologicznym, ekonomicznym i społecznym. Nie obciąża on środowiska przyrodniczego, jego wyróżnikiem zaś są również niskie nakłady zewnętrzne [Ilnicki 2004].

Rolnictwo ekologiczne obecnie ma wymiar globalny. Jednak jego rozwój jest zróżnicowany przestrzennie. W kraju determinowany zarówno cechami specyficznymi określonego regionu, jak i ogólnymi procesami rozwojowymi w kraju i na świecie [Niewiadomski 2007].

2. CEL, ŹRÓDŁA MATERIAŁÓW BADAWCZYCH I METODY

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę przedstawienia zróżnicowania rozwoju rolnictwa ekologicznego w odniesieniu do przyrodniczych uwarunkowań regionalnych i wsparcia finansowego w ramach programów rolnośrodowiskowych.

Podstawowe źródło informacji stanowiły dane pochodzące ze źródeł wtórnych, takich jak:

- 1) Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005–2006;
- 2) Rolnictwo ekologiczne w Polsce, Raport 2007–2008 z Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych;
- 3) Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2005;

4) Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2009, GUS

oraz

5) literatura przedmiotu.

Informacje o regionalnym zróżnicowaniu przydatności przestrzeni do rolnictwa ekologicznego pozyskano z bazy danych IUNG - PIB [Stuczyński i in. 2007]. Analizy stanu rolnictwa dokonano dla przestrzeni lat 2004–2008, wyznaczonych przez dostępność danych źródłowych. W celu opracowania i usystematyzowania zgromadzonych materiałów zastosowano metody: opisową i porównawczą oraz proste metody statystyczne. Uzyskane wyniki badań zwizualizowano w postaci tabel i graficznej.

3. ŚRODOWISKOWE UWARUNKOWANIA REGIONALNE PRODUKCJI EKOLOGICZNEJ

Podstawowe znaczenie w kształtowaniu rolniczego użytkowania ziemi mają warunki przyrodnicze. Choć środowisko jest w coraz większym stopniu dostosowywane do zmieniających się wymogów działalności rolniczej, to nadal stanowi jeden z najważniejszych elementów kształtujących kierunki i możliwości gospodarki rolnej [Bański 2007].

W Polsce istnieją dogodne warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Rodzime rolnictwo jest predestynowane do stosowania ekologicznych metod produkcji ze względu na warunki strukturalne, środowiskowe, społeczne oraz historyczne. Niski poziom intensyfikacji rolnictwa, mniejsze niż w większości krajów europejskich zużycie nawozów sztucznych, pestycydów i innych środków chemii rolnej i weterynaryjnej spowodowało, że jakość ekologiczna przestrzeni produkcyjnej w rolnictwie oraz bogactwo jej różnorodności biologicznej należą do jednych z najlepszych wśród państw członkowskich Unii Europejskiej [Plan... 2011]. Jest to szczególnie istotne, ponieważ rolnictwo ekologiczne, będąc systemem gospodarowania bazującym na wykorzystaniu naturalnych zasobów i walorów siedliska oraz procesów zachodzących w ekosystemach, w dużym zakresie zależy od jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Obszary wykorzystywane rolniczo w kraju charakteryzuje zróżnicowanie pod względem warunków przyrodniczych. Zaproponowany w IUNG syntetyczny środowiskowy wskaźnik przydatności obszarów do produkcji ekologicznej (SŚWP) stanowi sumę wskaźników cząstkowych WJRPP + WGM + WUZ + WOCHR + WZG + WKG + WPG (gdzie: WJRPP – wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej; WGM – wskaźnik gleb marginalnych; WUZ – wskaźnik użytków zielonych; WOCHR – wskaźnik obszarów chronionych; WZG – wskaźnik zanieczyszczenia gleb; WKG – wskaźnik kwasowości gleb; WPG – wskaźnik próchniczności gleb), którym przypisano różne znaczenie przez nadanie im odpowiednich wag, wartość SŚWP zaś charakteryzuje ogólną przydatność danego obszaru do produkcji ekologicznej.

Szczególnie przydatne w rolnictwie ekologicznym są użytki zlokalizowane na terenie obszarów chronionych lub w ich bezpośrednim otoczeniu. Ponadto, rolnicy prowadzący działalność rolniczą odpowiadają za zachowanie cennych walorów przyrodniczych.

Procent powierzchni ogólnej zajmowanej przez obszary prawnie chronione zilustrowano wykorzystując wskaźnik obszarów chronionych (WOCHR). Największy udział obszarów chronionych występuje na terenie województw: świętokrzyskiego, podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego [Stuczyński i in. 2007].

Objaśnienia: SŚWP – syntetyczny środowiskowy wskaźnik przydatności obszarów do produkcji ekologicznej; WOCHR – wskaźnik obszarów chronionych.

Źródło: Stuczyński i in. [2007].

Rys. 1. Przestrzenne zróżnicowanie syntetycznego środowiskowego wskaźnika przydatności obszarów do produkcji ekologicznej oraz wskaźnika obszarów chronionych w województwach

Fig. 1. Spatial differentiation of aggregate environmental indicator's usefulness for organic farming and an indicator of protected areas in regions

W kraju ogólnie najlepsze warunki środowiskowe do prowadzenia produkcji ekologicznej wyróżniają dwa regiony:

- 1) północny z województwami warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim i pomorskim oraz
- 2) południowo-wschodni, obejmujący województwa podkarpackie i lubelskie.

Średnie warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego mają województwa: zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie i wielkopolskie. Regiony zaś, które charakteryzuje stosunkowo niewielki udział obszarów bardzo przydatnych do produkcji ekologicznej, to województwa śląskie i małopolskie [Stuczyński i in. 2007].

4. PRZESTRZENNE ROZMIESZCZENIE GOSPODARSTW I POWIERZCHNI UPRAW EKOLOGICZNYCH

Gospodarowanie oparte na zasobach i walorach środowiskowych stało się nieodłącznym elementem rolniczej przestrzeni produkcyjnej w kraju, na co wskazuje zainteresowanie produkcją metodami ekologicznymi. Poziom rozwoju rolnictwa ekologicznego nie jest jednak równomierny. Na terenie Polski w roku 2008 produkcja ekologiczna prowadzona była łącznie przez 14 896 obiektów (8685 gospodarstw z certyfikatem i 6211 w okresie konwersji), co oznaczało w porównaniu z rokiem 2004 blisko 4-krotny wzrost tej produkcji. Największa pula gospodarstw o profilu produkcji ekologicznej była zlokalizowana na obszarze województw: małopolskiego (2100 gospodarstw), podkarpackiego (1892 gospodarstw), lubelskiego (1566 gospodarstw) oraz mazowieckiego (1481 gospodarstw). We wskazanych województwach w wymienionym okresie blisko połowa rodzimych producentów funkcjonowała prowadzą gospodarstwa ekologiczne. Najślabiej pod tym względem wypada województwo opolskie (62). W latach 2004–2008 największy przyrost liczby gospodarstw odnotowano w zachodniopomorskim (blisko 8-krotny).

Tabela 1. Liczba gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi (z certyfikatem zgodności i będących w okresie przestawiania) w latach 2004–2008 w poszczególnych województwach

Table 1. The number of ecological farms (with certificate and the ones applying for certificate) in 2004–2008 in particular regions

Województwa	Gospodarstwa ekologiczne ogółem			Gospodarstwa posiadające certyfikat			Gospodarstwa w trakcie przestawiania		
	2004 r.	2008 r.	przyrost	2004 r.	2008 r.	przyrost	2004 r.	2008 r.	przyrost
Dolnośląskie	197	879	+ 682	89	456	+367	108	423	+ 315
Kujawsko-pomorskie	89	258	+169	58	158	+ 100	31	100	+ 69
Lubelskie	393	1566	+ 1173	210	963	+ 753	183	603	+ 420
Lubuskie	66	480	+ 414	18	235	+ 217	48	245	+ 197
Łódzkie	71	314	+ 243	33	190	+ 157	38	124	+ 86
Małopolskie	697	2100	+ 1403	231	1318	+ 1087	466	782	+ 316
Mazowieckie	434	1481	+ 1047	191	987	+ 796	243	494	+ 251
Opolskie	26	62	+ 36	16	35	+ 19	10	27	+ 17
Podkarpackie	430	1892	+ 1462	193	1119	+ 926	237	773	+ 536
Podlaskie	207	1160	+ 953	90	616	+ 526	117	544	+ 427
Pomorskie	66	392	+ 326	31	223	+ 192	35	169	+ 134

cd. tab. na stronie 477

Śląskie	47	176	+ 129	27	110	+ 83	20	66	+ 46
Świętokrzyskie	547	1165	+ 618	302	892	+ 590	245	273	+ 28
Warmińsko-mazurskie	244	1059	+ 815	91	573	+ 482	153	486	+ 333
Wielkopolskie	70	516	+ 446	33	239	+ 206	37	277	+ 240
Zachodniopomorskie	176	1396	+ 1220	70	571	+ 501	106	825	+ 719
Polska	3760	14 896	+ 11 136	1683	8685	+ 7002	2077	6211	+ 4134

Źródło: *Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich*. 2005 GUS, Warszawa; *Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005–2006. Rolnictwo ekologiczne w Polsce, Raport 2007–2008*, IJHARS; *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*. 2009. GUS, Warszawa.

W strukturze wielkości gospodarstw ekologicznych w roku 2004 dominowały gospodarstwa o powierzchni do 20 ha (71%), najmniejszy udział zaś miały gospodarstwa o wielkości ponad 100 ha. W roku 2008 znacząco zwiększyła się liczba gospodarstw w przedziale do 5 ha. Ich udział w strukturze gospodarstw ekologicznych wzrósł do 36,5%. Odnotowano zmniejszenie liczby gospodarstw w pozostałych grupach obszarowych. Występujący trend wskazuje na postępujące rozdrobnienie gospodarstw ekologicznych. Odzwierciedleniem tej tendencji są zmiany w zakresie średniej wielkości gospodarstwa ekologicznego, która w roku 2006 kształtowała się na poziomie 24,8 ha, a w roku 2008 wynosiła już 21 ha. W roku 2008 gospodarstwa w kategorii do 5 ha stanowiły najliczniejszą grupę w województwie małopolskim – 58,7%, a w przedziale wielkości powyżej 50 ha w województwie wielkopolskim – 22,2%.

Wraz z notowanym zwiększeniem liczby gospodarstw ekologicznych systematycznie zwiększała się powierzchnia zajmowanych przez nie upraw. Całkowita powierzchnia użytków rolnych pod uprawami ekologicznymi w roku 2004 wynosiła 82 730,1 ha, w roku 2008 natomiast nastąpiło jej zwiększenie do 314 921,2 ha (178 732,2 ha z certyfikatem oraz 136 189,0 ha w okresie przestawiania produkcji). Największe powierzchnie upraw ekologicznych znajdowały się w województwach:

- 1) zachodniopomorskim – 54 150,7 ha, co uplasowało je na pierwszym miejscu,
- 2) warmińsko-mazurskim – 28 827,9 ha,
- 3) podkarpackim – 28 670,5 ha

oraz

- 4) dolnośląskim – 28 466,5 ha.

Z przeglądu danych zawartych w tabeli 2 wynika, że na przestrzeni lat 2004–2008 we wszystkich województwach zwiększono powierzchnię gruntów rolnych zagospodarowanych zgodnie z metodami ekologicznymi od 117% w województwie świętokrzyskim do blisko 709% w województwie śląskim.

Wykonano analiza rozmieszczenia gospodarstw i upraw ekologicznych w latach 2004–2008 na tle uwarunkowań przyrodniczych zilustrowanych za pomocą syntetycznego środowiskowego wskaźnika przydatności obszarów do produkcji ekologicznej (SŚWP) i w związku z obszarami objętymi ochroną prawną, wskazuje, że w badanych latach największy wzrost liczby gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi

miał miejsce w województwach zachodniopomorskim i wielkopolskim, które charakteryzują średnie warunki do rozwoju rolnictwa. Najwięcej gospodarstw ekologicznych znajdowało się na obszarze województwa małopolskiego, gdzie SŚWP przyjmuje jedną z najniższych wartości (74,39). Z kolei, powierzchnia gospodarstw posiadających certyfikat i będących w trakcie przestawiania produkcji rolnej wzrosła w największym stopniu w województwie śląskim.

Łączna powierzchnia ekologicznych użytków rolnych na ternie województw z największym udziałem obszarów chronionych – świętokrzyskiego, podkarpackiego i warmińsko-mazurskiego – objęła 68 339,1 ha. W wymienionych województwach w latach 2004–2008 liczba gospodarstw ekologicznych zwiększyła się odpowiednio o 113%, 340,0% i 334,0%, a areal upraw ekologicznych o: 117,0%, 167,7% oraz 203,6%.

W województwie świętokrzyskim, gdzie SŚWP należy do najwyższych w kraju, powierzchnia ekologicznych użytków rolnych w roku 2008 wynosiła 10 840,7 ha. Na obszarze województwa zachodniopomorskiego – charakteryzującego się wskaźnikiem obszarów chronionych na poziomie 27,4 – odnotowano natomiast największą powierzchnię upraw ekologicznych, rzędu 54 150,7 ha.

Tabela 2. Powierzchnia użytków rolnych (UR) gospodarstw ekologicznych i jej zmiany w latach w latach 2004–2008 w poszczególnych województwach

Table 2. Arable land area of organic farms and its changes in 2004–2008 in particular regions

Województwa	Powierzchnia UR gospodarstw ekologicznych ogółem, ha			Powierzchnia z certyfikatem, ha			Powierzchnia w okresie przestawiania, ha		
	2004	2008	2004=1	2004	2008	2004=1	2004	2008	2004=1
Dolnośląskie	8789,1	28466,5	3,2	4129,0	16035,3	3,9	4660,1	12431,2	2,7
Kujawsko-pomorskie	1719,9	5942,6	3,5	1100,9	3665,3	3,3	619,0	2277,3	3,7
Lubelskie	5705,6	26891,9	4,7	2673,9	16986,9	6,4	3031,7	9905,0	3,3
Lubuskie	2297,7	18206,5	7,9	978,7	7927,9	8,1	1319,0	10278,6	7,8
Łódzkie	1195,4	4828,5	4,0	461,3	2801,8	6,1	734,1	2026,7	2,8
Małopolskie	7626,5	22654,9	3,0	3860,4	14839,7	3,8	3766,1	7815,2	2,1
Mazowieckie	6075,0	27742,3	4,6	2374,0	16567,6	7,0	3700,9	11174,7	3,0
Opolskie	446,8	1570,7	3,5	166,2	713,1	4,3	280,6	857,6	3,1
Podkarpackie	10711,6	28670,5	2,7	4734,2	19688,5	4,2	5977,4	8982,0	1,5
Podlaskie	3863,3	20410,5	5,3	1791,3	10991,7	6,1	2072,0	9418,8	4,5
Pomorskie	1781,2	11366,0	6,4	963,7	5959,4	6,2	817,5	5406,6	6,6
Śląskie	486,5	3934,5	8,1	177,5	2301,3	13,0	309,0	1633,2	5,3
Świętokrzyskie	4994,6	10840,7	2,2	2716,2	7694,0	2,8	2278,4	3146,7	1,4
Warmińsko-mazurskie	9496,6	28827,9	3,0	4652,2	16465,6	3,5	4844,4	12362,3	2,6
Wielkopolskie	4815,8	20416,6	4,2	1357,0	9850,3	7,3	3458,8	10566,3	3,1
Zachodniopomorskie	12724,8	54150,7	4,3	5587,8	26243,9	4,7	7137,0	27906,8	3,9
Polska	82730,1	314921,2	3,8	37724,4	178732,2	4,7	45005,7	136189,0	3,0

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2005. GUS, Warszawa; Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005–2006. Rolnictwo ekologiczne w Polsce. Raport 2007–2008, IJHARS; Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2009. GUS, Warszawa.

5. DOPŁATY DO PRODUKCJI EKOLOGICZNEJ W RAMACH PROW 2004–2006 I 2007–2013

Rozwojowi nurtu rolnictwa ekologicznego sprzyja bezsprzecznie wprowadzanie systemów wsparcia finansowego. W kraju po raz pierwszy produkcja ekologiczna uzyskała wsparcie finansowe w postaci dotacji do kosztów kontroli gospodarstwa w roku 1998. W roku 1999 wprowadzono dopłaty bezpośrednie do powierzchni upraw. Dynamiczny rozwój tego sposobu gospodarowania nastąpił po akcesji Polski do Unii Europejskiej i wprowadzeniu Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) oraz Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego (KPR), stanowiącego element (PROW) [Stalenga, Kuś 2007]. Krajowy Program Rolnośrodowiskowy (KPR) był wdrażany w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2004–2006. Pakiet „rolnictwo ekologiczne” obejmował 8 wariantów:

- 1) uprawy rolnicze;
- 2) trwałe użytki zielone;
- 3) uprawy warzywnicze;
- 4) uprawy sadownicze, w tym jagodowe [Plan... 2004]. Agencja Rozwoju i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) uruchomiła realizację pakietu „rolnictwo ekologiczne” od września 2004 r.

Rozpiętość stawek podstawowych w ramach poszczególnych wariantów wynosiła od 330 zł/ha dla trwałych użytków zielonych (TUZ) bez certyfikatu do 1800 zł/ha w odniesieniu do upraw sadowniczych bez certyfikatu.

W obecnie obowiązującym PROW 2007–2013 pakiet „rolnictwo ekologiczne” został zmodyfikowany przez dodanie wariantu uprawy zielarskiej i podział upraw sadowniczych. W porównaniu do wymagań określonych w PROW 2004–2006 wprowadzono dodatkowe wymogi dotyczące przeznaczenia plonu oraz wykonywanych zabiegów agrotechnicznych oraz jakości wykorzystywanego materiału szkółkarskiego [Program... Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2011]. Stawki płatności w zależności od wariantu kształtują się w zakresie od 160 zł /ha do 1800 zł/ha.

Powierzchnia, na której gospodarowano metodami ekologicznymi, stanowiąca podstawę do wypłaty dotacji w ramach PROW 2004–2006, wynosiła w 2004 r. 68 270,2 ha, w roku 2008 zaś już 245 733,1 ha, czyli wzrosła ponad trzykrotnie (3,6 razy). Największe zainteresowanie wykazywali rolnicy w zakresie zwiększania areалу upraw sadowniczych.

W skali kraju na przestrzeni badanego okresu powierzchnia upraw sadowniczych zwiększyła się ponad 18-krotnie. Stanowiło to konsekwencję uprawy na obszarze 37 971 ha orzecha włoskiego [Nachtman 2009]. Największa powierzchnia upraw sadowniczych charakteryzowała województwo zachodniopomorskie (16 235,6 ha), największy jej wzrost natomiast zanotowano w województwie wielkopolskim (tab. 3).

Tabela 3. Powierzchnia upraw ekologicznych, do której wypłacono dotację za realizację pakietu rolnictwa ekologicznego w ramach PROW 2004–2006 w latach 2004–2008

Table 3. Area of farming supported with payments from the organic agriculture package within PROW 2004–2006 in 2004–2008

Województwo	Uprawy rolnicze, ha			Trwałe użytki zielone, ha			Uprawy warzywne, ha			Uprawy sadownicze, ha		
	2004	2008	2004=1	2004	2008	2004=1	2004	2008	2004=1	2004	2008	2004=1
Dolnośląskie	2485,0	5113,7	2,1	4490,5	11 585,8	2,6	18,5	62,8	3,4	67,7	3403,1	50,3
Kujawsko-pomorskie	1225,2	1654,8	1,4	387,1	1234,3	3,2	38,8	43,7	1,1	130,2	2187,3	16,8
Lubelskie	2978,6	6554,5	2,2	1247,4	9205,0	7,4	158,3	228,0	1,4	697,2	5450,3	7,8
Lubuskie	222,4	4394,3	19,8	860,8	9217,8	10,7	6,2	50,54	8,2	114,4	2731,0	23,9
Łódzkie	620,8	1156,4	1,9	242,2	922,2	3,8	15,2	10,6	0,7	188,1	1902,4	10,1
Małopolskie	1596,6	4815,7	3,0	4856,9	7747,2	1,6	15,2	50,6	3,3	227,5	1355,5	6,0
Mazowieckie	3031,2	8276,5	2,7	1962,1	9478,9	4,8	64,0	102,7	1,6	311,0	4434,3	14,3
Opolskie	150,7	298,8	2,0	219,2	196,7	0,9	10,8	5,0	0,5	8,0	196,3	24,5
Podkarpackie	1977,6	5969,6	3,0	5416,1	13 867,8	2,6	16,3	35,4	2,2	240,4	1855,8	7,7
Podlaskie	2139,0	6992,5	3,3	1541,1	4842,7	3,1	42,6	64,7	1,5	132,6	1322,6	10,0
Pomorskie	831,5	4179,5	5,0	561,9	3379,2	6,0	10,2	80,1	7,9	32,5	994,9	30,6
Śląskie	230,3	1186,4	5,2	170,3	1553,7	9,1	1,8	3,1	1,7	17,7	755,5	42,7
Świętokrzyskie	2656,0	4557,4	1,7	1402,6	2204,9	1,6	140,1	168,8	1,2	330,0	1047,7	3,2
Warmińsko-mazurskie	3384,7	10 334,9	3,1	4010,0	6786,2	1,7	27,6	43,4	1,6	123,6	1715,7	13,9
Wielkopolskie	1642,1	5470,1	3,3	1619,9	6613,5	4,1	33,0	48,4	1,5	49,6	6849,5	138,1
Zachodniopomorskie	5566,7	16 543,9	3,0	4562,7	15 882,4	3,5	40,6	81,3	2,0	230,0	16 235,6	70,6
Polska	31 179,6	87 498,7	2,8	33 550,8	104 718,0	3,1	639,4	1079,0	1,7	2900,4	52 437,4	18,1

Źródło: Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005–2006. Rolnictwo ekologiczne w Polsce, Raport 2007–2008, IJHARS.

W roku 2008 było znacznie mniej – w porównaniu z sadami ekologicznych upraw rolniczych. Ich powierzchnia w latach 2004–2008 zwiększyła się o ponad 180%, przy czym wzrost ten był największy w województwie lubuskim (blisko 20-krotny). Trwałe użytki zielone zajmowane przez gospodarstwa ekologiczne w roku 2004 liczyły 33 550,8 ha, aby po czterech latach osiągnąć poziom 104 718 ha.

W roku 2008 powierzchnia zajęta pod uprawy warzywne wynosiła 1079 ha i wzrosła w porównaniu do roku 2004 o 68,8%. Według rankingu powierzchni upraw warzywnych pierwszą lokatę w tym zakresie zajęło województwo lubelskie, biorąc natomiast pod uwagę tempo ich wzrostu na czołową pozycję wysunęło się województwo lubuskie.

Dane w tabeli 4 prezentują stopień realizacji poszczególnych wariantów pakietu „rolnictwo ekologiczne” w ramach programu rolnośrodowiskowego dla PROW 2007–2013 – kampania 2008. Analizując powierzchnię wsparcia w ramach poszczególnych wariantów wyraźnie można zobaczyć, że największą powierzchnię upraw, w odniesieniu do których wypłacono dotację, stanowiły uprawy rolnicze i trwałe użytki zielone, najmniejsza z tych upraw to obszar objęty uprawami zielarskimi.

Tabela 4. Powierzchnia upraw ekologicznych, w odniesieniu do której w 2008 r. wypłacono dotację za realizację pakietu „rolnictwo ekologiczne” w ramach PROW 2007–2013

Table 4. Area of farming supported with payments from the organic agriculture package within PROW 2007–2013 in 2008

Województwo	Uprawy rolnicze, ha	Trwałe użytki zielone, ha	Uprawy warzywne, ha	Uprawy zielarskie, ha	Uprawy sadownicze i jagodowe, ha	Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe, ha
Dolnośląskie	2027,1	3341,7	280,8	0,2	51,3	100,6
Kujawsko-pomorskie	938,1	710,0	33,2	0,0	26,6	23,7
Lubelskie	1817,7	1046,3	62,6	9,3	408,8	77,4
Lubuskie	2477,9	1784,2	11,0	0,0	184,2	28,1
Łódzkie	391,8	323,3	16,5	0,4	67,8	32,6
Małopolskie	1251,0	2429,7	83,7	1,4	222,2	12,8
Mazowieckie	3067,7	2667,9	26,6	4,3	254,5	217,2
Opolskie	177,2	43,9	2,8	0,0	7,4	22,4
Podkarpackie	1642,2	1756,8	54,1	0,0	203,0	104,4
Podlaskie	4332,8	2515,8	74,8	7,2	95,0	65,1
Pomorskie	2092,3	2192,6	83,8	0,0	19,7	33,0
Śląskie	530,8	189,2	7,8	0,9	36,3	14,7
Świętokrzyskie	1228,2	744,0	81,7	1,9	148,2	7,0
Warmińsko-mazurskie	6734,2	4784,5	43,3	1,4	233,7	40,2
Wielkopolskie	1778,9	1425,1	13,7	3,4	185,5	30,1
Zachodniopomorskie	6824,4	5510,2	66,8	0,0	288,5	241,2
Polska	37 312,3	31 465,0	943,1	30,5	2432,8	1050,4

Źródło: Rolnictwo ekologiczne w Polsce, Raport 2007–2009. IJHARS.

6. UWAGI KOŃCOWE

W kraju znaczący rozwój rolnictwa ekologicznego wystąpił po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej i wprowadzeniu programów środowiskowych w ramach PROW 2004–2006 oraz perspektywie 2007–2013. Utrzymuje się jednak zróżnicowanie stopnia zaawansowania rozwoju rolnictwa ekologicznego pomiędzy poszczególnymi regionami. Chociaż gospodarstwa ekologiczne są tworzone w szczególności na terenach, gdzie występują relatywnie duże zasoby naturalne środowiska przyrodniczego, to ich rozmieszczenie wskazuje, że rozwój rolnictwa ekologicznego jest determinowany w większym zakresie przez czynniki ekonomiczno-organizacyjne, przede wszystkim korzystne warunki wsparcia finansowego. Można domniemywać, że dalszy rozwój tego systemu gospodarowania odbywać się będzie przy zachowaniu zróżnicowania terytorialnego. Ze względu na wiele korzyści, zarówno środowiskowych, jak i ekonomiczno-społecznych, za pożądane należy uznać wdrażanie do praktyki działań zawartych w Planie Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego, których realizacja ma przyczynić się do rozwoju dostępnych technologii produkcji, rozwiązywania problemów związanych z zapewnieniem żywności wysokiej jakości, ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt, a także rozwoju obszarów wiejskich.

PIŚMIENNICTWO I AKTY PRAWNE

- BAŃSKI J. 2007. Przyrodnicze uwarunkowania gospodarki rolnej w Polsce. Studia Obszarów Wiejskich. IGiPZ PAN, PTG, Warszawa, 12: 9–18.
- GRYKIEŃ S. 2010. Rolnictwo ekologiczne w Polsce. w: Ciok S., Migoń P. (red.). Przekształcenia struktur regionalnych. Aspekty społeczne, ekonomiczne i przyrodnicze. Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław: 321–330.
- ILNICKI P. 2004. Polskie rolnictwo a ochrona środowiska. Wydawnictwo AR, Poznań.
- NACHTMAN G. 2009. Ogólne informacje dotyczące rolnictwa ekologicznego i rynku produktów ekologicznych. W: Nachtman G., Żekało M. Wyniki ekonomiczne wybranych ekologicznych produktów rolniczych w latach 2005–2008. IERiGŻ, Warszawa, 141: 8–17.
- NIEWIADOMSKI K. 2007. Aspekty rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej 1: 71–86.
- Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2011–2014.** 2011. MRiRW, Warszawa.
- Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich. 2004.** MRiRW, Warszawa.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013. 2011.** MRiRW, Warszawa.
- Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005–2006.** IJHARS.
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2005, 2009.** GUS, Warszawa: 102.
- Rolnictwo ekologiczne w Polsce. Raport 2007–2008.** IJHARS.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91. Dz. Urz. L 189, 20.7.2007: 1–23.

STALENGA J., KUŚ J. 2007. Rolnictwo ekologiczne w Europie i Polsce. Studia i Raporty IUNG - PIB, Puławy, z. 6: 9–18.

STUCZYŃSKI T., JOŃCZYK K., KORZENIOWSKA-PUCUŁEK R., KUŚ J., TERELAK H. 2007. Warunki przyrodnicze ekologicznej produkcji rolniczej a jej stan obecny na obszarze Polski. Studia i Raporty IUNG - PIB, Puławy; z.5: 55–78.

ZIMNY L. 2007. Definicje i podziały systemów rolniczych. Acta Agrophysica 10(2): 507–518.